

U novije vrijeme hrvatski se šahisti nastoje osloboditi tuđica u svom žargonu, ali u jednom te istom tekstu možemo naći usporednu uporabu tuđice i hrvatske zamjene. Očigledno su riječi stranoga podrijetla postale toliko ustaljene u govoru šahista, da proces njihova mijenjanja u domaće izraze ide dosta teško. Određene tuđice nije ni uputno mijenjati, budući da hrvatski sinonim već označava drugi pojam u okviru postojećeg šahovskog nazivlja.

Ipak, pohvalan je trud onih hrvatskih šahista koji pri pismenom izražavanju na stranicama stručne literature nastoje iz jezika struke izbaciti suvišne tuđice i dati prednost domaćim nazivima.

Sažetak

Kornelija Kuvač-Levačić, Zadar
UDK 001.4:794.1:811.163.42, stručni članak,
primljen 20. listopada 2001., prihvaćen za tisak 12. studenog 2001.

Foreign Words in the Croatian Chess Terminology

The article enquires presence of foreign words in the Croatian chess terminology trying to make research into history and ways of their entry to the Croatian terms. It also suggests possible substitutes where the profession allows it.

PITANJA I ODGOVORI

VINKOVO I VALENTINOVO

Uvodna napomena

Profesorica hrvatskoga jezika Tepezija Tepeš pita kako se zove blagdan koji slave vinogradari: *Vinkovo* ili *Vinceto*? Ona kaže da su kod nje govorili *Vinceto*, "idemo na Vinceto", u novinama sreće *Vinkovo*, a i druge nazive pa ju zanima kako se kaže. U Oriovcu se govori *Vincetovo*, ali nisam siguran je li to slavonski, jer u Oriovcu ima mnogo doseljenika iz Zagorja i Prigorja.

U novinama prevladava *Vincekovo*.

Večernji list 18. siječnja 2000. na str. 12. piše o *Vincekovu* u Vrbovcu. Dva dana poslije, 20. siječnja na 26. str. čitamo: "U vinara Csiderovih švargl o Vincelovu". Nije pogrješka jer na kraju teksta piše: "uspjeh je ostane li nakon Vincelova." Na Hrvatskoj televiziji bilo je 25. siječnja 2000. isto *Vicelovo*. *Vincekovo* opet u Večernjem listu 22. siječnja na str. 10., u Prigorju, Zagrebu, Vrbovcu, Turopolju, Svetoj Nedjelji. U ovoj, 2002. godini opet se pretežno slavi *Vincekovo*. Zaista vrijedno je razmotriti naziv toga blagdana. Zamolili smo Sanju Vulić da to učini.

(S. B.)

Vinkovo i Valentinovo

Među svecima Katoličke crkve nekoliko ih nosi ime Vinko (lat. Vincentius). Jedan od njih, čiji blagdan Crkva obilježava 22. siječnja, rođen je u Huesci u Španjolskoj, a bio je đakon u hispanском gradu Cezarugusti (današnjoj Saragosi). Za vladavine cara Dioklecijana uhićen je i mučen u Valenciji, gdje je i pokopan. U različitim krajevima sjeverne Hrvatske, taj je svetac ponajprije poznat po običaju *rezidbe* na njegov blagdan. Naime, toga se dana u vinogradima vrši simbolično obredno rezanje tako da se blagoslovi trsje, a zatim se s blagoslovljenog trsa odrežu tri grančice po kojima se procjenjuje kakva će biti predstojeća berba. Zbog toga običaja blagdan sv. Vinka označuje i slutnju nadolazećega proljeća pa se o njemu ponekad govori kao o danu ptičjega pira. O ptičjim se svatovima kao simbolu buđenja prirode obično inače govori o blagdanu sv. Valentina.

Zanimljivo je da je u susjednoj Sloveniji običaj rezidbe uvriježen samo u Beloj krajini, gdje je katoličko pučanstvo znatnim dijelom hrvatskog podrijetla, te u Štajerskoj, uglavnom u graničnim predjelima s Hrvatskom. Ostali Slovenci nemaju toga običaja. Valja ipak napomenuti da na hrvatskom jugu također izostaje običaj simboličnoga obrednoga rezanja trsja, a ni sâm blagdan sv. Vinka, đakona i mučenika, u puku nije poznat. Zbog toga izostaju i pučka imena toga blagdana. U južnim se krajevima provodi samo stvarno rezanje loze, obično oko blagdana sv. Matije, apostola, koji se tradicionalno štuje 24. veljače. Zbog toga se ponegdje, npr. u trogirskom kraju, blagdan sv. Matije, apostola, naziva *Matij Vinoriz*. Usto valja upozoriti na blagdan svetoga *Vincēna*, koji se u kolovozu, u tjednu po-

slije blagdana Velike Gospe, svečano slavi u makarskom primorju i na Visu, odnosno na sv. Vinka Paulskoga koji je rođen u Francuskoj trinaest stoljeća poslije sv. Vinka iz Saragose.

Kako običaji, vezani uz blagdane pojedinih svetaca, redovito pridonose poznatosti tih blagdana, ta popularnost rezultira pojavnošću različitih pučkih blagdanskih imena. Njihova ukorijenjenost u pučkoj tradiciji ponekad uzrokuje kolebanja u "službenoj" nominaciji nekoga blagdana. Kad je riječ o blagdanu svetoga Vinka, đakona i mučenika, najčešće se rabe izvedena blagdanska imena, *Vinkovo*, *Vincekovo* i *Vincetovo*. Ime *Vinkovo* se u različitim mjesnim govorima ostvaruje u različitim naglasnim inačicama pa se npr. u govoru kajkavskih Molva u Podravini rabi inačica *Vinkōvo*. S posve drukčijim naglaskom to ime poznaju i novoštokavski ikavski govori bunjevačkih Hrvata u Bačkoj. Akcenatska inačica *Vincekovo* česta je u međimurskim kajkavskim govorima, npr. u Mačkovcu kod Čakovca. Ime *Vincekovo* uobičajeno je i u drugim kajkavskim govorima (npr. u Zagrebu, Vrbovcu, Prigorju, Turopolju). Inačica *Vincetovo* rabi se u posavskim štokavskim govorima u zapadnoj Slavoniji, a u pojedinim se govorima ustalilo skraćeno blagdansko ime *Vinceto*. Naravno, ima i drukčijih ostvaraja pa se npr. u govorima pomurskih Hrvata kajkavaca u Mađarskoj rabi ime *Vincovo*. Ali, prije no što se postavi pitanje koju od inačica odabrati u standardnom jeziku, valja se odlučiti za tip blagdanske nominacije. Hrvatski katolički kalendari različitih nakladnika u domovini i dijaspori taj problem rješavaju poistovjećivanjem blagdanskoga i svetačkoga imena. Stoga se uz datum 22. siječnja redovito bilježi ime *Vinko*, iza kojega u kalendarima iz južne Hrvatske još slije-

di lokalna imenska inačica *Vicko*. U starijim je gradišćanskohrvatskim kalendarima zabilježeno ime *Vince*, u novijim se uz to ime počelo bilježiti i ime *Vinko*, dok se u najnovijima, pod utjecajem suvremenoga hrvatskog jezika, bilježi samo ime *Vinko*. Takav je način blagdanske nominacije uobičajen i u pojedinim mjesnim govorima, npr. u različitim govorima u Slavoniji, pa se npr. u orahovačkom kraju rabi ime *Vince*, dok se u ikavsko-ekavskom govoru Luča u Baranji rabi ime *Vinceško* (na *Vinceška*). U *Brevijaru po zakonu rimskoga dvora* iz 1491. zabilježen je sv. *Vicenc*, mučenik, s neznatnim datumskim pomakom tj. 23. siječnja. Ponekad pri nominaciji blagdana svetačkom imenu pretходи pridjev *sveti*. Toj skupini pripada npr. blagdansko ime *Sveti Vinko* zabilježeno u govoru Varoša u Slavoniji. U gradišćanskohrvatskoj se poslovice vezanoj za taj blagdan spominje sintagma *dan svetog Vinca*, a Miroslav Krleža u svojim *Baladama Petrice Kerempuha* spominje *dan svetoga Vincenca*. U novijim je gradišćanskohrvatskim kalendarima također zabilježeno ime *Sveti Vincenc*. Poistovjećivanje blagdanskoga i svetačkoga imena (s pridjevom *sveti* ili bez njega) nije preporučljivo ponajprije zbog, u tom slučaju, neizbježne pojave višeznačnosti. Stoga je znatno prihvatljivije izvođenje blagdanskog imena iz svetačkog imena, i to sufiksacijom. Pri takvom se načinu izvođenja, kad je riječ o blagdanskim imenima, obično ima na umu preobrazba, tj. poimeničenje pridjeva izvedenoga sufiksacijom iz blagdanskoga imena, nakon gubitka imeničkoga dijela sintagme na koji se taj pridjev odnosio. Međutim, budući da se nova blagdanska imena (kao npr. *Stepinčevo* i *Antićevo*) izvode izravno, bez prethodnoga postojanja pridjevno-imeničkoga sintagmatskoga sklopa, nije ih potrebno smatra-

ti poimeničenim pridjevima nego imenima izvedenim sufiksalsnom tvorbom. Prihvati li se takav pristup, "stara" blagdanska imena, koja su nastala poimeničenjem pridjeva nakon gubitka imeničkog dijela pridjevno-imeničke sintagme, ne treba, sa stajališta tvorbe riječi, više smatrati poimeničenim pridjevima nego imenicama izvedenima sufiksalsnom tvorbom. Uostalom, i blagdansko je ime *Tijelovo* sa stajališta etimologije poimeničeni pridjev nakon gubitka imeničkog dijela pridjevno-imeničke sintagme, a danas se smatra izvedenicom sufiksalsnom tvorbom. Sukladno tom, imena *Vinkovo* (*Vincekovo*, *Vincetovo*, *Vincovo*) moguće je izraziti tvorbenom preoblikom → "blagdan sv. Vinka (*Vinceka*, *Vinceta*, *Vinca*)". Zato su sa stajališta tvorbe riječi ta blagdanska imena izvedena sufiksom *-ovo* iz osobnoga imena, a ne poimeničenim pridjevima, premda oni to, sa stajališta etimologije, nedvojbeno jesu. Pritom je nebitna činjenica što se u jeziku ostvaruje pridjev *Vinkov*, a pridjev **Tijelov* ne ostvaruje, jer je preoblika "blagdan sv. Vinka" znatno prihvatljivija i obavjesnija od možebitne preobliske "Vinkov blagdan". Naravno, u suvremenom hrvatskom književnom jeziku nije prihvatljivo supostojanje više blagdanskih imena za samo jedan blagdan. Budući da je općeprihvaćeno, stilski neobilježeno i lokalno najmanje obojeno ime *Vinko*, najbolje je u suvremenom hrvatskom književnom jeziku rabiti blagdansko ime *Vinkovo*. Pritom nije potrebno potiskivati pučka tradicionalna blagdanska imena u krajevima, odnosno mjesnim govorima u kojima su uvriježena. U tim krajevima pučka blagdanska imena treba čuvati zajedno s običajima vezanim uz blagdan.

U puku se također obilježava i blagdan sv. Valentina (lat. *Valentinus*), mučenika,

koji se slavi 14. veljače. Riječ je o svecu čije je štovanje među zapadnim kršćanima vrlo prošireno, premda su povijesni izvori o toj osobi više nego oskudni te uglavnom temeljeni na legendama. Podatci su do te mjere nepouzdana da čak nije moguće utvrditi je li riječ o jednoj ili čak o dvije povijesne osobe. Naime, pretpostavlja se da se s vremenom u puku ujedinilo štovanje dvaju svetaca imenjaka iz istog doba kao jedne osobe. Jedan je od njih svećenik Valentin koji je pastoralno djelovao u Rimu te za vladavine cara Klaudija II. Gotskoga, u drugoj polovici 3. stoljeća, mučen i ubijen zbog kršćanske vjere. Ostao je poznat po čudesnom ozdravljenju djevojčice. Drugi Valentin, koji je bio biskup u Terniju u Italiji, također je ubijen zbog kršćanske vjere i također je poznat po čudesnom ozdravljenju djeteta. Prema nekim je izvorima riječ o istoj osobi o kojoj postoje podatci najprije dok je bio svećenik, a zatim biskup, dok su prema drugim izvorima to dvije različite osobe.

Među Hrvatima je štovanje svetoga Valentina od davnine uvriježeno u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, tj. na kajkavskom govornom području, zatim među čakavcima u zapadnijim predjelima te u središnjoj Hrvatskoj. U tim se predjelima najčešće rabi blagdansko ime koje je izvedeno iz svečeva imena. U krajevima gdje je uobičajenija skraćena imenska inačica *Valent*, rabi se blagdansko ime *Valentovo*. U ostalim slučajevima prevladava uobičajenije ime *Valentinovo*, npr. u kajkavaca u Mačkovcu kod Čakovca i u Kloštru Podravskom te naglasna inačica *Valentinovo* u čakavsko-kajkavskom selu Požunu kraj Ozlja, dok se u čakavskim Oštarijama kraj Ogulina rabi oblik *Valentinova*. U Hrvatskom se zagorju jedno selo blizu Pregrade također naziva *Valen-*

tinovo. Ponegdje, kao npr. u kajkavskim Podravskim Sesvetama rabi se samo sintagma *Sveti Valjentin*. U *Brevijaru po zakonu rimskoga dvora* iz 1491. uz taj je datum zabilježen sv. *Valentin, mučenik*, a suvremeni katolički kalendari s tim su u suglasju. Budući da se Valentinovo slavi u vrijeme lovostaja, u puku je poznata poslovice: *Sveti Valentin, pušku o klin*. U središnjoj je Hrvatskoj u vrijeme tog blagdana još uvijek jako hladno. Oštrina zime u puku je izražena poslovicom *Sveti Vale nema šale*. U ostalim pak predjelima gdje se štuje taj svetac, njegov se blagdan obično doživljava kao navještaj proljeća ili čak kao prvi proljetni dan, kada se već pomalo počinje raditi na zemlji premda je kalendarsko proljeće još uvijek prilično daleko. U tim je krajevima blagdan sv. Valentina poznat i kao dan "ptičjeg pira". Odatle npr. na istarskom i kvarnerskom području poslovice: *Sveti Valentin, na svakom je trnu pir*. Na sukladan se način blagdan sv. Valentina doživljava i u različitim drugim krajevima Europe, pa i u susjednoj Sloveniji. Unatoč tomu, među Hrvatima, a isto tako i u Sloveniji, u pučkoj je tradiciji potpuno nepoznato slavljenje blagdana sv. Valentina kao Dana zaljubljenih. Taj je običaj prihvaćen tek u posljednjih desetak godina, a uvezen je iz SAD-a i dijela Zapadne Europe gdje se Valentinovo slavi kao blagdan mladih, zaručenih, zaljubljenih, uz koji je vezano izmjenjivanje darova. Upravo se na taj način blagdan sv. Valentina postupno udomaćuje u južnoj hrvatskoj te na širokom govornom području Hrvata štokavaca gdje se do tih novijih promjena uopće nije u puku spominjao niti na bilo koji način slavio.

Sanja Vulić